

Костенко В. Г.

Ковпаківський районний суд міста Суми

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕФОРМИ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Стаття присвячена з'ясуванню змісту та структури соціально-правових принципів реформування соціальної безпеки державної служби в умовах глобалізації. Під такими засадами пропонується розуміти об'єктивні закономірності становлення, розвитку й практичної реалізації заходів модернізації системи забезпечення соціальної безпеки таких працівників, що виражаються у комплексі обов'язкових приписів права, здебільшого закріплених у законодавстві про соціальний захист (а також у інших джерелах права або таких, що логічно впливають із них). Ці принципи складають комплекс засадничих ідей сучасного соціального права України, яким охоплено загальноправові та спеціальні групи принципів. Відповідні загальноправові засадничі ідеї охоплюють принцип верховенства права, принцип людиноцентризму, принцип законності, принцип рівності прав і можливостей та заборони дискримінації, а також принцип справедливості. Групу спеціальних принципів зазначеної реформи складають дві підгрупи засадничих ідей, що конкретизують комплекс вимог, які впливають із загальноправових принципів, на яких повинна ґрунтуватись діяльність із реформування соціальної безпеки державної служби в умовах глобалізації. Першу групу таких спеціальних принципів складають спеціальні принципи, які стосуються забезпечення соціальної безпеки визначеного кола працівників державної служби під час реформування системи соціальної безпеки державної служби. До основних таких принципів відносяться принципи адресності, адаптивності, адекватності та системності. Другу групу розглядуваних спеціальних принципів складають спеціальні принципи, що впливають зі спеціальних принципів трудового права, реалізація яких позначається на соціальній безпеці державних службовців, а тому повинні бути враховані в рамках реформи соціальної безпеки держслужби. До таких засадничих ідей віднесено принцип свободи праці й заборони примусової праці, принцип гармонійної стабільності трудових правовідносин, а також принцип просування стандартів гідної праці в органах державної служби. Окремо зазначається, що вказані соціально-правові принципи під час здійснення реформи мають враховуватись під час тлумачення змісту спеціальні принципи, що окреслюють належні стандарти виконання обов'язків суб'єктами реформи на етапах її формування та практичної реалізації.

Ключові слова: глобалізація, державна служба, правові засади, принципи права, реформа соціальної безпеки, соціальна держава, соціальне право.

Постановка проблеми. За сучасних умов рівень політико-економічної глобалізації багатьох держав, зумовлений орієнтацією на максимізацію прибутку, на практиці нерідко випереджає глобалізаційні процеси у сфері забезпечення прав і свобод людини, спрямовані на те, щоби утвердити відповідні стандарти як загальнолюдську цінність. Вказані тенденції у державах (як учасниках міжнародного співтовариства) шкодять безпековій обстановці в сфері забезпечення соціальної безпеки (далі – СБ) держав і при цьому послаблює спроможність держав виконувати соціальну функцію. Причина цьому полягає в тому, що негативні вияви глобалізації часто зумовлюють неспроможність держави належною мірою гарантувати СБ держслужбовців,

що закономірно знижує потенціал публічного адміністрування у сфері забезпечення СБ в цілому. Відтак у таких країнах, зокрема й в Україні, постає об'єктивна потреба вдосконалити (тобто, реформувати) систему забезпечення СБ державної служби в умовах глобалізації. Як убачається, відповідна діяльність має здійснюватися як в межах адміністративно-правового регулювання, так й з урахуванням мети, завдань і принципів правового режиму СБ, який у світлі сучасної доктрини соціального права набуває особливого змісту та значення. З цього закономірним чином випливає необхідність передусім узгоджувати реформу СБ держслужби з принципами права (незалежно від їх оцінювання крізь призму поточних глобалізаційних тенденцій

як «застарілих» чи «прогресивних»). Таким чином, комплексне удосконалення системи соціального захисту й безпеки, у тому числі СБ держслужби, має спиратися на цілісну систему соціально-правових засад, що охоплює загальноправові та галузеві (спеціальні) принципи, оскільки реалізація цієї реформи в умовах глобалізації, як і будь-якого іншого правового механізму (в соціальній державі), неможлива поза чітко визначеним правовим підґрунтям, об'єктивованим у комплексі відповідних засадничих ідей соціального права України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комплексний аналіз наявної наукової літератури дозволяє дійти висновку, що сутнісний зміст і структура принципів у сфері дії соціального права вже доладжувались багатьма науковцями, серед яких О.С. Арсентьєва, О.А. Дяченко, В.В. Єрьоменко, О.В. Зайчук, М.І. Іншин, В.П. Мельник, Є.П. Омеляненко, Ю.О. Остапенко, М.В. Панченко, О.В. Старчук, О.В. Удовенко, В.І. Щербина та ін. учені та дослідники. Поряд із тим, питання комплексу таких засадничих ідей, на основі яких має плануватись і здійснюватись реформа СБ державної служби в умовах глобалізації, по сьогодні залишаються поза увагою вітчизняних і зарубіжних учених.

Відтак, **метою** статті є з'ясування сутності та структури основних правових засадничих ідей здійснення в Україні реформи СБ державної служби в умовах глобалізації. Для досягнення цієї мети слід виконати такі завдання: 1) сформулювати визначення поняття «принципи реформування СБ держслужби в умовах глобалізації»; 2) окреслити структуру системи досліджуваних соціально-правових принципів; 3) проаналізувати виокремлені групи принципів здійснення реформи СБ держслужби в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу. Багатозначність глобалізації та широта її проявів зумовлюють тривалу дискусію щодо можливості її дефініції [1, с. 430], й, попри значний обсяг наукових досліджень, присвячених цій проблематиці, усталеного й однозначного визначення поняття «глобалізація» досі не вироблено. При цьому, у найзагальнішому вигляді в науковій літературі глобалізацію переважно описують як: 1) процес посиленого взаємозближення та взаємозалежності держав, що впливає з розширення транскордонних потоків людей, товарів, капіталів і ідей; 2) сукупність перетворень різних об'єктів дійсності, у межах яких національні держави й їхній суверенітет втягуються в мережу транснаціональних учасників і коригують поведінку під впливом їх публічно-

владних ресурсів, пріоритетів, цінностей та ідентичностей; 3) поступ глобальної універсалізації буття людства, тобто формування спільних для всієї планети структур, зв'язків і відносин у різних сферах суспільного життя; 4) об'єктивно виявлену обставину фактичної дійсності, що виявляється у замкненості глобального простору, функціонуванні єдиного світового господарства, загальній екологічній взаємозалежності та всесвітніх комунікаціях і, будучи даністю такого масштабу, не може бути проігнорована жодною державою, незалежно від її участі в процесах глобалізації, а також від її дійсної спроможності впливати на форму і зміст таких процесів. Утім, в будь-якому разі, слід погодитись із українською вченою В.О. Савич, котра зазначає, що «глобалізація стала майже універсальним терміном, який найкраще описує ті трансформаційні процеси, що впливають на політичні, соціальні, економічні, культурні та технологічні зміни сучасної картини світу» [2, с. 163]. Закономірним чином це явище також позначається й на безпековій обстановці у сфері забезпечення СБ державної служби, яка вже тривалий час потребує комплексної модернізації, а саме з урахуванням мети соціально-правового режиму СБ держави.

З урахуванням викладеного слід зауважити, що здійснення реформи СБ держслужби в умовах глобалізації є управлінським процесом (діяльністю), який є складовим елементом правопорядку, а відтак – має ґрунтуватись на комплексі правових засадничих ідей, що враховуватимуть ідею права, мету СБ, а також особливості впливу глобалізації на спроможність держави забезпечувати СБ державних службовців. При цьому принципами реформування СБ державної служби в умовах глобалізації слід розуміти об'єктивно існуючі закономірності формування процесу реформування СБ державної служби в умовах глобалізації, його розвитку і здійснення, що виражаються в низці імперативних вимог правового характеру, переважно закріплених в законодавчих актах (також в інших формах права чи впливають з їх змісту), а також забезпечують цілісність правової системи, не зашкоджують процесу розбудови України в якості європейської соціальної держави в процесі зміни основ системи СБ державної служби, враховуючи потреби державних службовців у належному рівні СБ, скоригованому існуючими і потенційними ризиками та трендами глобалізації [3, с. 16–17]. Поряд із тим, як системне явище принципи здійснення реформи СБ держслужби в умовах глобалізації утворюють комплекс засадничих ідей, якою охоплено загальноправові та спеціальні групи принципів.

Розглядаючи загальноправові засадничі ідеї реформування СБ держслужби в умовах глобалізації зазначимо, що вони слугують обов'язковим орієнтиром для будь-якого процесу, що має очевидне юридичне значення, адже становлять фундамент правопорядку сучасної правової, демократичної та соціальної держави, зокрема й України. З огляду на це, діяльність, узгоджена з такими принципами, не лише не може порушувати правопорядок, а прямо чи опосередковано сприяє його утвердженню [3, с. 17]. При цьому, з огляду на наукові підходи до визначення переліку таких засад [див., напр.: 4–9], зазначимо, що до них належать принцип верховенства права, принцип людиноцентризму, принцип законності, принцип рівності прав і можливостей та заборони дискримінації, а також принцип справедливості [3, с. 18]. Ретельно конкретизуються вимоги цих загальноправових засадничих ідей реформи СБ держслужби в умовах глобалізації група спеціальних принципів такої реформи.

Осмислюючи структуру групи спеціальних принципів зазначеної реформи доречно зауважити, що їхній обсяг частково окреслено ученою Є.П. Омеляненко у дослідженні, присвяченому соціальному захисту працівників органів прокуратури. Ученою пропонується структурувати відповідну сукупність засад, відносячи до них принципи соціальної солідарності, соціального страхування та допомоги, а також адресності, адаптивності, адекватності обсягу й характеру соціального захисту, заборони зменшення його рівня, системності та комплексності, наукової обґрунтованості, своєчасності й невідкладності [10, с. 70–71]. З огляду на це, а також беручи до уваги: 1) спеціальні принципи соціального права (зокрема, й принципи трудового права), важливі для гарантування СБ працівників в цілому та держслужбовців зокрема; 2) особливості публічно-владної діяльності суб'єктів владних повноважень у правовій, соціальній та демократичній державі, можна дійти висновку, що відповідний обсяг принципів може бути структуровано у межах двох взаємопов'язаних підгруп засадничих ідей.

1. Спеціальні принципи, які стосуються забезпечення СБ визначеного кола працівників державної служби під час реформування системи СБ державної служби. До таких ключових засад належить насамперед принцип адресності, який спрямований на те, щоби гарантувати, щоб у процесі реформування СБ держслужби жоден держслужбовець не залишався поза межами відповідної системи, а сама категорія «СБ держслужбовця» не зазнавала змістового чи формального розмивання, а відтак – унеможлиблюватиме недобросовісне тлумачення такого стану державним

органом (зادля зменшення навантаження на бюджет) та самим службовцем. Також до кола відповідних засадничих ідей належить і принцип адаптивності, який покладає на суб'єктів реформування обов'язок формувати умови соціально безпечного функціонування держслужби, що мають бути не імітацією таких умов, а: відповідати як наявним, так і прогнозованим потребам в соціальній сфері працівників органів держслужби (не зводиться до імітації відповідних поліпшень у сфері їх СБ); пристосовувати під час планування, ухвалення та реалізації рішень щодо удосконалення системи СБ держслужби обрані забезпечувальні заходи до поточних тенденцій глобалізації та зумовлених нею соціальних ризиків. Суттєво посилює дію вказаної засадничої ідеї принцип адекватності, який передбачає, що суб'єкти реформування: 1) узгоджують форми, способи і засоби забезпечення СБ держслужби з актуальними процесами глобалізації лише в тій мірі, у якій ці процеси можуть бути конструктивним чином використані в актуальних національних умовах функціонування держслужби; 2) удосконалюють відповідну систему з урахуванням того, що встановлення єдиного стандарту соціальної захищеності для всіх категорій службовців не досягається уніфікованим способом нейтралізації соціальних ризиків, які впливають на їхню безпеку. Окремо слід відзначити й принцип системності, який вимагає, щоб реформування СБ держслужби в умовах глобалізації завершувалося створенням цілісної, але при цьому порівняно самостійної підсистеми СБ працівників органів державної служби, яка залишається складником системи СБ працівників і населення України. При цьому зазначений принцип вимагає, щоби ця підсистема допускала необхідну диференціацію підходів залежно від різновидів державних органів і категорій персоналу. Додатково принцип системності передбачає, щоб усі етапи планування та реалізації реформи перебували під постійним контролем і наглядом, у тому числі громадським, а саме через відповідні громадські об'єднання державні службовці повинні мати можливість впливати на зміст і хід перетворень та, відповідно, захищати свої законні інтереси у соціальній сфері.

2. Спеціальні принципи, що випливають зі спеціальних принципів трудового права, реалізація яких позначається на соціальній безпеці державних службовців, а тому повинні бути враховані в рамках реформи СБ держслужби. До таких засадничих ідей насамперед належить принцип свободи праці й заборони примусової праці. Цей принцип насамперед вимагає, щоб заходи із забезпечення СБ створювали усі необхідні умови, за яких працездатні особи з належною службово-трудовою правосуб'єктністю та

конкурентними перевагами, за наявності волевиявлення обійняти вакантну посаду в органі держслужби, могли робити це на конкурсній основі. Також цей принцип вимагає, щоби держслужбовці могли здійснювати покладені на них повноваження з повною реалізацією свого трудового потенціалу, а також мали можливість припинити службово-трудові правовідносини у встановленому законом порядку без примусу до праці всупереч їх волі, за винятком випадків, прямо передбачених законодавством, узгодженим із принципами верховенства права, людиноцентризму та справедливості. Додатково зауважимо, що цією групою засадничих ідей також охоплено й принцип гармонійної стабільності трудових правовідносин. Зміст виокремленого принципу полягає у забороні формування під час підготовки та безпосереднього здійснення реформи СБ держслужби в умовах глобалізації таких обставин, які фактично спонукають окремих працівників до розірвання службово-трудових правовідносин. Вказане, як убачається, стосується й ситуацій, коли відповідні заходи держави нею використовуються як опосередкований інструмент «очищення» державної служби від певних категорій персоналу (приміром, осіб з інвалідністю, жінок та ін.). При цьому суттєво посилюють вказані засадничі ідеї виокремленої підгрупи спеціальних принципів принцип просування стандартів гідної праці в органах державної служби, який покладає на суб'єктів реформування такі мінімальні вимоги: 1) здійснювати реформування системи СБ у відповідності з сучасною доктриною гідної праці державних службовців; 2) послідовно стверджувати, що ці службовці є носіями невід'ємної людської гідності, яка має поважатися державою та суспільством, а також професійної честі й гідності, що підлягають охороні з боку держави. Вказане, серед іншого, означає забезпечення належного рівня СБ через інституційно-організаційний захист репутації держслужбовця, включно з публічним відстоюванням його честі та професійної гідності у разі їх паплюження у ЗМІ.

При цьому слід констатувати, що реформування СБ державної служби в умовах глобалізації також має враховувати (окрім соціально-правових принципів) також й спеціальні принципи, що окреслюють належні стандарти виконання обов'язків суб'єктами реформи на етапах її формування та практичної реалізації. Зміст цієї групи засадничих ідей має адміністративно-правовий характер і спрямований на

встановлення вимог до поведінки уповноважених осіб так, щоб їхня діяльність відповідала приписам ч. 2 ст. 19 Основного Закону України та забезпечувала досягнення поставленої мети цієї діяльності. До групи таких принципів належать, зокрема, засади, ретельно сформульовані та обґрунтовані в адміністративно-правовій науці, теорії державного управління та економічних дослідженнях, а саме: прозорість діяльності суб'єктів реформи, професіоналізм, патріотизм, доброчесність та інші відповідні стандарти, що гарантують відкритість прийняття рішень, належну кваліфікацію і відповідальність посадових осіб, орієнтацію на публічний інтерес і відсутність корисливих мотивів, а відтак – правомірність і результативність здійснення реформи в сфері СБ державної служби, зважаючи на сучасну доктрину належного урядування, що набуває все більшого поширення завдяки глобалізації.

Висновки. Узагальнюючи викладене зазначимо, що на сьогоднішній день систему соціально-правових принципів здійснення реформи СБ держслужби в умовах глобалізації слід розуміти об'єктивні закономірності становлення та розвитку, а також практичної реалізації заходів модернізації системи забезпечення СБ держслужбовців, що виражаються у комплексі обов'язкових приписів соціального права, здебільшого закріплених у законодавстві (а також у інших джерелах права або таких, що логічним чином випливають із них). Критичний аналіз змісту таких загальноправових та спеціальних принципів соціального права, на яких має ґрунтуватись відповідна управлінська діяльність, спрямовується на те, щоби забезпечити в практичній дійсності внутрішню узгодженість (цілісність) правової системи та: 1) не суперечити стратегічному курсу на розбудову України як європейської соціальної держави під час модернізації форми та змісту сучасної системи СБ державної служби; 2) враховувати потреби держслужбовців у достатньому рівні СБ, скорегованого з огляду на наявні й потенційні ризики та глобалізаційні тенденції, що позначаються на безпековій обстановці у сфері забезпечення СБ держави в цілому та державної служби зокрема. З огляду на це, слід констатувати, що спеціальні принципи адміністративного права, які застосовуються державою для ефективного реформування системи забезпечення СБ держслужби, повинні тлумачитись в цьому контексті крізь призму вимог відповідних соціально-правових принципів.

Список літератури:

1. Хаустова М. Г. Феномен глобалізації та плюралізм її інтерпретації. *Форум права*. 2013. № 4. С. 430–440.
2. Савич В. О. Вплив глобалізації на соціальну безпеку держави. *Політикус*. 2020. Вип. 2. С. 163–167. doi:10.24195/2414-9616-2020-2-163-167.

3. Костенко В. Г. Загальноправові принципи реформи соціальної безпеки державної служби в умовах глобалізації. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2023. № 4 (26). С. 16–23. doi:10.34015/2523-4552.2023.4.02.
4. Дяченко О. А. Загальноправові принципи реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин. *Соціальне право*. 2021. № 2. С. 90–95.
5. Зайчук О. В. Принципи права в контексті розвитку загальної теорії держави і права. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 22–28.
6. Остапенко Ю. О. Принципи реалізації трудових прав працівника. *Знання європейського права*. 2021. Вип. 2. С. 61–65. doi:10.32837/chern.v0i2.206.
7. Панченко М. В. Загальноправові принципи функціонування правового механізму забезпечення гідної праці державних службовців. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2018. Вип. 50, Т. 3. С. 95–98.
8. Удовенко О. В. Принципи грошового забезпечення військовослужбовців. *Юридична наука*. 2020. № 3 (105). С. 500–505. doi:10.32844/2222-5374-2020-105-3.62.
9. Drozd O. The Rule of Law as a Principle of State Service in Ukraine. *Наукові записки. Серія: Право*. 2017. Вип. 2. С. 52–61.
10. Омеляненко Є. П. Форми соціального захисту працівників органів прокуратури України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Київ, 2022. 246 с.

Kostenko V. G. SOCIAL AND LEGAL PRINCIPLES OF THE REFORM OF SOCIAL SECURITY OF THE CIVIL SERVICE IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

The article clarifies the content and structure of the social and legal principles guiding reform of civil-service social security in the context of globalisation. These principles are understood as objective regularities in the formation, development, and practical implementation of measures to modernise the social-security system for civil servants. They are expressed through a set of mandatory legal requirements (primarily enshrined in social-protection legislation, and, where appropriate, in other sources of law or logically inferred from them) intended to preserve the internal coherence of the legal order and to remain consistent with Ukraine's trajectory towards a European welfare state during the transformation of the civil-service social-security framework. Viewed through the prism of these requirements, reform measures must take due account of civil servants' need for an adequate level of social protection, calibrated to existing and potential risks as well as to globalisation trends that shape the social-security environment of the civil service. In contemporary Ukrainian social law, the social and legal principles of reform in this field form a system of foundational ideas comprising both general legal and special principles. The general legal foundations guiding reform of civil-service social security under conditions of globalisation operate as mandatory reference points for any process with legal significance, for they underwrite the rule of law in a modern legal, democratic, and social state – Ukraine included. These foundations encompass the rule of law, human-centrism, legality, equality of rights and opportunities together with the prohibition of discrimination, and the overarching requirement of justice. Building upon these fundamentals, the special principles of the reform cohere into two closely related subgroups that translate general ideas into operational requirements. One subgroup comprises principles directed to the social security of civil servants as a defined constituency within the reform process; here, targeting, adaptability, adequacy, and consistency articulate how protective measures are to be designed, calibrated, and sustained. The second subgroup is rooted in labour-law principles whose implementation bears directly upon civil servants' social security and must therefore inform the reform's legal design: freedom of labour and the prohibition of forced labour, the harmonious stability of labour relations, and the promotion of decent-work standards in public service. These social and legal principles are not merely programmatic. They must guide the interpretation and application of the more practice-oriented standards that govern the conduct of reform actors at the stages of design and implementation so that the reform remains normatively coherent, rights-respecting, and institutionally effective.

Key words: globalisation, legal framework, principles of law, public service, social law, social security reform, welfare state.

Дата надходження статті: 29.09.2025

Дата прийняття статті: 20.10.2025

Опубліковано: 15.12.2025